

09.4637 foto

70

Østerbro før og nu.

Lidt Topografi

af

Prokurator Kr. E. Jørgensen.

KJØBENHAVN

I Kommission hos Andr. Schous Bog- & Papirhandel

(Alex. Brandt)

Nygade 4.

Carl Andersens Bogtrykkeri.

1892.

I statistisk-topografisk Beskrivelse af Danmark Supplement 1859 pag. 20 findes en saalydende Bemærkning:

1857.

„Paa Østerbro begyndes Udlæggelse af Gaderne i Rosenvænget; de ere hidtil kun særdeles lidt bebyggede, men ved de Servituter, som paalægges Kjøberne, vil der tilveiebringes et meget smukt Kvarter af smaa Bygninger med Haver.“

Denne Bemærkning antyder tilstrækkeligt, at Østerbro paa den Tid endnu fandtes i sin Barndoms-tilstand. Broen var upaavirket af Byggeriet paa Vester- og Nørrebro, hvor man allerede var i Gang med at bygge moderne „Kaserner“ i ny anlagte 20 Alen brede Gader. I de senere Aar er man kommen ret godt med paa Østerbro, og for den nuværende Generation, der ikke har kjendt Østerbro for 35 Aar siden, vil det have Interesse at aflægge et Besøg paa den kongelige Malerisamling og tage afd. C. S. Købkes Billede: „Sommermorgen paa Østerbro“ lidt nærmere i Øje-

syn. Her vil man tilhøjre finde et hvidt Hus, halvskjult af Træer. Huset har to Etager og en Frontespice. Bjælkeværket i dette Hus hidrørte fra Struenses og Brandts Skafot. Huset nedreves, da Hjørnestedet til Classensgade opførtes. Af nogle Smaa-barakker findes endnu Spor i et overskaaret halvt Hus, som staar nede i „Dalen“, og udenfor dette midt i Fortovet er en lille Forhave med et lavt raadent Stakit, som skærmer dette Fremspring i Gaden. Sædvanligvis henstaar der, i vore Dage en af Brødrene Nielsens Omnibusser, men denne Omnibus findes ikke paa Billedet. Det er den nyere Tids Liberalisme, som gør det muligt at have Vognplads midt i en Gade.

Længere tilhøire fandtes Tuteins Landsted „Rosendal“ og tilvenstre midt paa Gaden en høj Vandpost. Imod Søen findes endnu det gamle klassiske Stendige. Om det skal falde for Aldersgrænsen eller fremdeles bevares som Oltidsmindesmærke vil vise sig om føie Tid ved den forestaaende Omlægning af Gaden. Længere ude fandtes nogle lave Huse med Forhaver og Træer. Naar undtages det overskaarne Hus i Dalen med Omnibussen og det raadne Stakit, samt paa den anden Side det gamle Stendige, findes nu hverken det hvide Hus, „Rosendal“ eller de flere andre Smaahuse med Forhaver; de har i de senere Aar maattet vige Pladsen for 5 Etagers Huse og for Apotheket, som dog kun har to. Da denne nyttige Anstalt for en halv Snes Aar siden skulde opføres, var der allerede udgravet Grund til Bygningen i Forhaven lige ud til Grænsen mod Gaden, men saa stod der et Røre

hos Befolkningen paa Østerbro, som ikke fandt det betimeligt, at de gamle idyliske Smaahuse og Forhaver remplaceredes af større Huse, som forhindrede den hidtil hafte fri Udsigt paalangs i Gaden. Man henvendte sig til dav. Borgerrepræsentant nuv. Amtmand Kammerherre Bille, som optraadte i Borgerrepræsentationen til Gunst for Oppositionen og det lykkedes ham at udvirke, at Apothekeren standsede sit Byggeri, som selvfølgelig var begyndt med lovlig Approbation. Imod Erstatning afstod derefter Grundeierne saalangt Sortedamssøen rækker, alle som een deres smaa Forhaver til Magistraten til Gadens Udvidelse. Deraf kommer det, at Fortovet paa Østsiden er dobbelt saa bredt, som det modsatte Fortov, men da der maatte fares med Lempe, blev disse Forhaver ikke straks nedlagte. Det kunde kun ske efterhaanden som nyt Byggeri fandt Sted og derfor bevares endnu Forhaven med Omnibussen og det raadne Stakit. Villaen, som er Nabo til det overskaarne Hus, vil ad Aare komme til at give Plads for en Forlængelse af Villemoesgade, hvis Befolkning længe har sukket efter at faa Adgang til Østerbrogade. Bagved det overskaarne Hus og tilstødende Boder var der en lille dyb Sø, der havde været til Brug for det nedlagte Isselingske Katuntrykkeri og senere for Nachtigal, hvis Elever holdt Svømmeøvelser i Søen. Nu er den løben tør og i dens Bund er dels opført og dels under Opførelse 7 store Huse. Nogle gamle Boder ved Kirkegaarden, der var opført midt ude i Østerbroes Allé, har Magistraten exproprieret for et Par Aar siden, og Alléen er nu ført igennem i

sin oprindelige Skikkelse. Lige overfor laa det gamle „Troja“, som ogsaa er bleven afløst af et moderne Hus.

Et særlig interessant Fortids Minde afgiver Aggersborgs nede imod Stranden beliggende straatækte Hus, som trods Tidens Tand og Bombardementet 1807 endnu er bevaret. Det afgiver Pendant til den bekjendte Mølle i Potsdam, som Frederik den Anden af Prøisen ikke magtede at faa bort, men den er falden i den nyere Tid. Saaledes vil det ogsaa gaa Aggersborgs Hus, der er bygget paa en Holm midt i en lille Sø, som iaar er bleven fyldt til Randen, en Bebudelse om, at den skal udlægges til Byggeplads. Denne forhenværende Sø har i mange Aar, efterat Skøiteløben var kommen i Mode, været en yndet Tumleplads for enkelte Privilegerede. Den tilkommende Dronning af England og Keiserinden af Rusland, samt de andre kongelige Børn ville ikke mere kunne gjense denne Tumleplads for deres Ungdoms Idrætter.

Krauses Gaard ved Gamle Kalkbrænderi er jevnet med Jorden, men en Gruppe af 8 smukke Lindetrær, som gamle Krause har plantet, har mærkeligt nok kunnet bevares midt paa en firkantet Plads i de nu over Tomten og Haven anlagte Gader. Rolighedsdal er jevnet med Jorden og Kalkbrænderiveiens Forlængelse er ført over Grunden.

Det smukke Slot „Rolighed“, som Melchior lod forsyne med et Taarn, og hvori der i hans Tid henstod 2 Værelser indrettet til H. C. Andersen, naar han var Gjæst hos Etatsraaden, staar endnu, men fra dets Tinder ser man kun Firkanter, omsluttede

af Gader istedetfor den pragtfulde Have med Drivhuse og sjældne Træer. — For 4 Træers Skyld købte Etatsraaden for nogle Aar siden en stor Nabogrund, som han strax igjen solgte efterat der var lagt den Servitut paa, at disse Træer ingensinde maatte fældes.

Det manglekantede Hus paa Hjørnet af Classensgade og Strandpromenaden, som gik uskadet ud af Kampen i Klassens Have 1807, staar endnu støt og afgiver et ret interessant Billede af Datidens Bygningskunst. For dette Hus har den ny anlagte Classensgade maattet bøje af saaledes, at denne ellers smukke og brede Gade nu har faaet en meget vanzirende Skjævhed ved sin Anslutning til Strandpromenaden. Man har haft Valget imellem at lade dette gamle brøstfældige Hus nedrive eller at faa en skjæv Gade. Det sidste Synspunkt har vundet Sejer, men hvorfor skulde man ogsaa være fri for nyanlagte Gader uden Skjævhed paa Østerbro mere end i de andre Bydele?

Classens Have er ikke mere til. I den nyere Tid er den bleven gennemskaaren af Gader. I Træer, som er fældet der og i Rosenvænget er endnu Spor af Livjægerens Færd i 1807, idet man finder Kardæskkugler indkapslede i disse Træer.

Det første Stød til Østerbros Forvandling og Fremvæxt tog, som Trap bemærker, sin Begyndelse i 1857 efterat Kaptain Waagepetersen havde købt „Rosendal“ af Tutein. Denne Ejendoms Tilliggende, der strakte sig fra Østerbrogade langt ned mod Strandpromenaden, udgjorde ialt 343,225 □ Alen—
24¹²²⁵/₁₄₀₀ Tdr. Land. Da det var Køberens Hen-

sigt at udparcellere Ejendommens store Park „**Rosenvænget**“, maatte han, for at faa Adgang til Strandpromenaden afkjøbe det Classenske Fideikommis en lille Jordstrimmel, der skilte Rosenvænget fra Strandpromenaden. Der blev kun ført en Vei lige ud til Promenaden, nemlig Rosenvængets Hovedvei og for denne blev der anbragt en Port for at afstænge Rosenvænget fra almindelig Færdsel, et Forhold, som endnu er bevaret. Dernæst anlagdes, Tid efter anden, som Udviklingen førte det med sig, flere og flere Veie, deriblandt Rosendalsvei, der, da den for nogle Aar siden blev offentlig Gade, maatte ombytte sit traditionelle Navn med det forøvrigt hæderlige men ganske umotiverede Slagelsegade og dette Veinæt udgjør ikke mindre end 41,214 □ Alen. Veiene i Rosenvænget anlagdes i en Brede af 20 Alen, men det blev ved de paa de fraskilte Parceller udstedte Kjøbebreve paalagt at bygge i en vis Afstand fra Veigrændsen saaledes at der imellem Husrækkerne paa Hovedveien er en Afstand af 60 Alen. Paa Sideveiene og Paralelveiene er Afstanden mindre, fra 40 til 30 Alen, hvorved det er muligt, ved Veinættets Forandring fra private til offentlige Gader, at fyldestgjøre de Forandringer, som Bygningsloven af 12. April 1889 stiller til nye Gaders Brede.

Det var Hensigten med denne Udparcellering at skabe et virkeligt Villakvarter i Hovedstadens Nærhed, med store Haver og Bygninger i Villastil, hvorfor dertil sigtende Bestemmelser optoges i Skjøderne og indtil nu staar disse Bestemmelser ved Magt. I 1872 solgtes den sidste Villagrund i Rosenvænget. Udparcelleringen af dette har saaledes staaet

paa i 15 Aar, men det var ikke noget Straamandsbyggeri der fandt Sted i Rosenvænget. Køberne byggede til eget Brug og derved lykkedes det at tilveiebringe et efter vore Forhold smukt Villaparti med store Haver. Priserne har varieret imellem 1 Kr. à 1 Kr, 33 Øre pr. □ Alen, ja endogsaa mindre for meget store Arealer, lidt mere for smaa, hvilket har gjort det overkommeligt for Køberne, at bygge med de nævnte Indskrænkninger. Der er paa „Rosendals“ og „Rosenvængets“ Grund opført 47 Villaer. Da Udstykningen af Classens Have og det imod Nord liggende store Parti af Haver for Tiden er i Gang til fri Bebyggelse, har Rosenvænget tabt sin Karakter. Det har eller vil faa en Krands af Baggavle til store Huse ind paa Livet af sig, og Fabrik, samt anden Virksomhed i Havnen og en Jernbane ud for Rosenvænget vil berøve Beboerne den Fred og Ro, som man hidtil har kunnet glæde sig ved, hvorfor Flertallet af disse, ganske naturligt nærer Ønsket om at se de for en fri Bebyggelse hæmmende Baand ophævede, medens enkelte Trofaste endnu holder paa Traditionen og hindrer dette Ønskes Opfyldelse.

Efter Rosenvængets Bebyggelse fulgte nu nogle Aar efter Bebyggelsen paa Østerbrogade, hvis Folketal i 1890 var 3145 imod 475 i 1855, Strandveien med 3242 imod 86 i 1855, Ryesgade, som ikke existerede i 1855 med 7457 i 1890 og derefter fulgte flere nye Gader ned imod Stranden, saaledes at Østerbroes Folketal i 1890 udgjorde 30,569. Dette er imidlertid kun en Begyndelse til den Udvidelse, der i vor Tid lægges ud til, og det vil næppe vare

mange Aar før Østerbro vil tage Têten og komme ind som en glimrende Nr. 1 i de fremtidige Folketællinger.

Det er ikke under heldige Auspicier, at Udstykningsen af Classens Have er begyndt. Den Del deraf, som 2 Fæstere sad inde med og som de for nogle Aar siden erhvervede til fri Raadighed, er bleven bebygget af Folk, hvoraf flere er forsvundne og har ladet Grundsælgerne tage Affære. Ikke meget heldigere har Fideikommisset været i sin hidtidige Realisation af de Grunde, som i Classensgade, Citadelsveien og Sønderborggade er bleven bebyggede. Eierne af Grundene paa forrige Gamle Kalkbrænderies Arealer har vistnok ogsaa høstet Erfaringer, der bestyrker Rigtigheden af den Sætning, at Byggeri af Ubemidlede fremkalder Tab for Grundenes Ejere. I de 5 store Ejendomme, som nu i Aar og Dag har været færdige paa højre Side af den forlængede Kalkbrænderivei, staar de fleste Leiligheder uden Beboere. Man har bygget ud over Behovet, men ikke blot denne Omstændighed kan det tilskrives, at der fremstaar Tab. En ikke uvæsentlig Grund dertil er det vist ogsaa, at de Herrer Sælgere tager for høie Priser, som de kun kan faa hos Folk, der Intet har at tabe og hvem det er ganske ligemeget hvilken Sum der forlanges. En anden Grund til, at de Byggende maa forlade Huset naar det er færdigt er den, at der indrettes Boutiker, hvorfor der ikke haves Brug. Dette er til Fordel for Bygherren i Vurderingsmomentet idet Leien sættes høiere end for almindelige Boliger, men bliver til Skade for ham, naar han skal til at forrente det høiere Laan, han

opnaar paa Grund af en høiere Vurdering. Grundeieren maa rykke tilbage i Forhold dertil og naar han i den første eller anden Termin efter Optagelsen maa succedere Bygherren, er Eiendommen bleven belemret med en høi første Prioritet i et Hus, der i sin fulde Udstrækning ikke kan finde Leiere. Det er ikke nogen Ulykke at faa fat i et godt bygget og velindrettet Hus, men det bliver en Ulykke at faa fat i et slet bygget og slet indrettet og i de fleste Tilfælde ikke fuldfærdigt Hus. De Herrer Grundeiere ville uden Tvivl høste den Erfaring, at de ville staa sig bedst ved selv at bebygge deres Grunde efterhaanden som Behovet stiller Krav til flere nye Boliger.

Men hvorfra er Befolkningen kommen og hvorfra vil den fremdeles komme? En stor Del af den nuværende Befolkning bestaar af militaire og Civile-Embedsmænd, der paa Østerbro i de nye Huse har fundet billigere og bedre Boliger end dem, der findes i den gamle By, hvorfra man endnu udvandrer thi ogsaa Forretningsfolk indretter sig mere og mere paa at bo udenfor Forretningslokalet i en snæver Gade og i en daarlig Luft, hvilket vel er Aarsagen til, at den indre By kjendeligt affolkes — i 1860 var Folketallet 114,170 men i 1890 kun 95,995 — og dette Forhold har endnu vistnok langt fra naaet sin endelige Afslutning. Denne Udvandring vil i væsentlig Grad komme Østerbro tilgode, ja selv fra Vester- og Nørrebro kommer der Folk og ikke faa indvandrer hertil fra Landet, men der skal ogsaa mange komme forat „mætte“ de vordende Boliger, der i stedse stigende Forhold vil fremstaa, hvis ikke

Byggeriet trods de gode Chancer pludselig gaar istaa af Mangel paa habile Bygherrer — og Lejere, der er dog en Grændse for alt og det turde let hænde, at Bygherrerne, af Brist paa Kredit hos Haandværkere og Leverandører, der maa have Erfaring i Mængde, ikke længere vil blive sat istand til at opfylde Byen med uproductive Huse. Den i vore Dage rejste Bevægelse for at faa Huslejen sat op maa betragtes som et skjønt Haab. For at opnaa dette er der kun det ene at gjøre, at indskrænke Tilblivelsen af overtallige Lejligheder, dertil maa Grundsælgerne først og fremmest række Haand og efter dem Kreditanstalterne og d'Hrr. Sagførere. Man har ogsaa villet udfinde en Maade hvorpaa Haandværkere og Leverandører kunde komme skadeløse fra Straamandsbyggeriet. Man har ment, at Bankerne eller Pengemændene skulde vige for disse Ulykkelige, ja vel! det var meget flinkt, men man vil i saa Fald gjøre den Erfaring, at saa er Kassen ikke længere aaben.

Man hører sige at Frihavnsanlægget vil bevirke en hidtil ukjendt Tilvæxt i Befolkningens Tal, men man vil sikkert forregne sig. Til de Folk, der vil faa med Frihavnen at gjøre, Arbejdsfolk, Funktionærer og Toldtilsyn, er der Boliger nok i hvad der findes af Bygninger i Viborggade, Randersgade, Aalborg- og Aarhusgade med de dertil hørende Sidegader ned imod Havnen og hvad mere er, Arbejderbefolkningen boer der allerede, vistnok i fornødent Antal. Forretnings Kvarter bliver Østerbro næppe, derimod er der Trang til en Kaffè efter Nutidens Fordringer med høje og store Værelser og tilsvarende Indretning og Betje-

ning. For en saadan, hvortil Trangen mere og mere voxer efter som Befolkningen tiltager, findes der en heldig Beliggenhed midt for Sortedamssøen i den Dal, hvor det overskaarne Hus med Omnibussen foran har sin Plads. Med noget Fremsyn turde det være heldigt at bygge saaledes, at der til Kaféen kunde benyttes Klub eller Selskabslokaler til hvis Brug der snart vil vise sig Efterspørgsel.

Østerbro opfylder alle Betingelser for et sundt Opholdssted. Det er et Held i saa Henseende at være kommen bagefter i sin Udvikling, idet Gadeanlægene bliver brede og Kloakanlægene fuldendt med Afløb til Stranden uden at Kloakvandet vil komme til at stagnere, saaledes som paa Vesterbro. Undergrunden bestaar af et dybt Sandlag paa Leer i Modsætning til den gamle By og en stor Del af Vesterbro, hvor Undergrunden er bleven opfyldt paa en Tid da man ikke tog sig iagt for at benytte Skraldeaffald ja selv Gjødning som Fyld.

Østerbros Beliggenhed i Nærheden af Østre Anlæg, med smukke Promenader til alle Sider nær ved Stranden og Langelinie udøver ogsaa sin Tiltrækningskraft for en stor Del af Befolkningen. Med Omverdenen haves en bekvem Forbindelse, og 3 Sporvejslinier fyldestgør Behovet i saa Henseende. I Modsætning til tidligere Tid da der hverken var Kirke eller Skoler er der i de senere Aar kommen den første Kirke, 4 Kommuneskoler, 2 Latin og Realskoler, 3 Forberedelsesskoler for Drengene og 2 højere Pigeskoler. Opforstringshuset er flyttet fra Kjøbenhavn til Kalkbrænderivejen. De to Musæer, Botanisk Have, Polyteknisk og Pharmaceutisk An-

stalt, Dronning Louises Børnehospital og Lørups Ridehus, hører til de nye Anlæg, som vil kunne regnes som hørende til Østerbro, der ogsaa har sit eget Gasværk, men endnu ikke elektrisk Belysning, men den kommer nok, i alt Fald i Frihavnen. Østerbro har mistet sine Slambade, men den har faaet en ny og stor Bruse- og Badstue, der besynderligt nok benyttes af dobbelt saa mange Herrer som Damer.

Østerbros Bebyggelse begyndte med Rosenvænget, er nu fortsat imod Vest op over de to Dosseringer, Ryesgade og Blegdamsvejen, hvis Blegdamme ikke mere eksisterer, langt ud paa Strandvejen og nu i den sidste Tid ned imod Stranden. Byggeriet vil blive rykket ind ad Kjøbenhavn til naar Citadellet og den brøstfældige Husar Kaserne falder ad fredelig Vej og da vil Østerbro smelte sammen med Kjøbenhavn ved en Forlængelse af den smukke Østerbro Allée, der vil komme til at udmunde imellem Bredgade og Amaliegade og paa samme Tid vil de stinkende Kastelsgrave blive „en Saga blott.“

Men hvorledes vil det ny Østerbro komme til at præsentere sig i arkitektonisk Henseende? Vil det blive det samme Rhabarberbyggeri, som findes paa Nørre- og Vesterbro? Eller vil man stoppe op med det og begynde en ny Æra? Efter hvad der hidtil er præsteret er Udsigterne kun ringe. Det er dog en Skandale at se paa flere af de Huse, der er bygget paa de Classenske Grunde, særlig de Huse med de smalle Vinduer og dem med Piller imellem hvert enkelt Vindue i én Etage og tredobbelt Vindue i en anden. Hvad skal det blive til, hvis ikke

Grundenes Ejere skrider kraftigt ind imod saadan Vandalisme. Man kan nemlig ikke vente at d'Hrr. „Bygherrer“ ville opgive denne tilvante Stil. Men man kan antage, st det ikke er eller bør være Grundenes Ejere ligegyldigt, hvorledes de Huse seer ud, som de dog tilsidst selv bliver Ejer af og derfor har eller bør have nogen Interesse i, at de nye Kvarterer paa Østerbro ikke bliver altfor meget i Slægtskab med allerede tilstrækkeligt vanskabte Bydele. Det vil ikke være vanskeligt for d'Hrr. Grundejere at forhindre dette ved i Kjøbebrevene at indføre den lille Klausul „Facadetegningen skal approberes af Sælgeren“ det vil da staa i dennes Magt at forhindre Rhabarberbyggeri paa sin Grund og „Bygherren“ finder sig nok i at betale det lille Gebyr det vil koste, at lade Facadetegningen bedømme eller eventuelt forandre af en habil Arkitekt. Bygningsloven, der ellers er streng nok i mange Retninger stiller forunderligt nok ingen Fordring i den Henseende.

D'Hrr. „gentlemen of the press“, der er saa streng overfor Magistraten med Hensyn til vore Gade og Kloakanlæg, som vitterligt er langt bedre end i mange af Udlandets største Byer, anbefales det en Gang imellem at anstille en Sammenligning imellem Udlandets Byggeri og de nye Husbygninger i Kjøbenhavn — maaske vilde der saa blive „skjønnest i Danmark“

